

AB ve GÖÇ: 'ARAP BAHARI'ndan SONRA 'BATI CEPHESİ'nde NE DEĞİŞTİ?

İbrahim Soysüren*

1- Giriş

Tunus'ta, 26 yaşındaki diplomalı işsiz seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010'da kendini yakması sonrasında ortaya çıkan toplumsal hareketler, hızla diğer bazı Arap ülkelerine de yayıldı. Çok geçmeden, 14 Ocak 2011'de, Tunus Başkanı Bin Ali ülkesinden kaçtı. Mısır'ın on yıllardır başkanlığını yapan ve yerini oğluna bıkmaya hazırlanan Başkanı Hüsnü Mübarek, Kahire'nin Tahrir Meydanı'nda odaklanan halk hareketi tarafından 11 Şubat 2012'de devrildi. 17 Şubat 2012'de, Libya'da, Kaddafi'nin devrilmesini sağlayacak NATO hareketinin önünü açan süreci başlatan "Öfke Günü" düzenlendi. Olaylar daha sonra Bahreyn, Suriye ve Yemen'e de yayıldı. Ayrıca, Cezayir, Kuveyt, Ürdün, Lübnan, Uman ve Fas gibi ülkelerde de çeşitli düzeylerde etkisini gösterdi.¹

Fakat, pek çok kişinin belirttiği gibi, 'Arab Baharı' deyimini ortak ve aynı mecrada ilerleyen toplumsal bir hareket sanısını yaratacak yanlış bir kavrayışa yol açabilmektedir. Var olan gerçekliği anlatmaktan uzak olmasına rağmen, artık genelleşmiş olmasından dolayı, deyimini kullanmak durumundayız. Tercihimizin arkasında daha uygun nitelermelere dair arayışların başarısızlığının da bulunduğunu eklemek isteriz. Örneğin Anderson (2011), haklı olarak, 'Arab Baharı' olarak adlandırılan olayları birbiriyle bağlantılı olaylar dizisi (concatenation) olarak nite-

* Arş.Gör., Neuchâtel Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü, İsviçre.

1 Çeşitli Arap ülkelerindeki sosyal hareketleri ve gelişmeleri görsel bir şekilde açıklayan bir tablo için bkz. <http://www.guardian.co.uk/world/interactive/2011/mar/22/middle-east-protest-interactive-timeline>, son erişim: 17 haziran 2012. Ayrıca Arap Baharı'nın etkisinin sadece Arap ülkeleriyle sınırlı olmadığını altı çizilmelidir. Konu çalışmamızın sınırlarını aşır. Fakat Tahrir Meydanı'nda odaklanan belirli bir alanı terketmemeye dayalı eylem biçimiyle İspanya'daki 15-M (Indignados) ve Amerika kaynaklı 99% ya da Occupy Wall Street hareketlerin eylem biçimi arasındaki çokça dillendirilen benzerliği hatırlatmak dahi yeterli olsa gerek.

lendirmektedir. Ayrıca bu yazara göre, kalkışmaların arkasında gelir eşitsizliklerindeki kutuplaşma, yiyecek fiyatlarındaki artış, konut yetersizliği, özellikle gençler arasındaki yüksek işsizlik sayılabilir. Dolayısıyla olayların arkasındaki sebepler Batı ülkelerinin medyasında tekrar edilenin tersine “demokrasi isteği”nden daha karmaşıktır.

Nasıl nitelenirse nitelensin, ‘Arab Baharı’ olarak adlandırılan olaylar üzerine yapılan hemen her çalışmaya, öngörülmediklerinin altını çizerek başlamak artık alışkanlık haline geldi. Ama önceki rejimlerin ayakta durmalarını sağlayan önemli payandalar durumundaki Batı Avrupa’nın çeşitli ülkeleri söz konusu olduğunda, burada kalmak aslında hiçbir şey söylememek anlamına geliyor. Çünkü, sözü edilen durumun kısa sürdüğünü ve Arap ülkeleriyle ilişkileri olan ya da politik çıkarları bulunan ülkelerin çok geçmeden yeni ‘ezberler’ edindiğini görmek gerekiyor.

Durumu, olayların başlangıç noktası olan Tunus’un eski sömürgeci hakimi Fransa bazı üzerinden örneklemek mümkündür. Olaylar devam ederken Tunus’a göz yaşartıcı gaz ihracı izni veren dönemin Fransız Dış ve Avrupa İşleri Bakanı Michèle Alliot-Marie’nin, aynı dönemde eski diktatöre yakın bir iş adamı olan Aziz Miled’in jetiyle Tunus’u ziyaret ettiği, yıl sonu tatilini geçirdiği ve anne ve babasının gayrimenkul satın aldığı ortaya çıktı. Bin Ali kaçmadan üç gün önce (11 Ocak 2012), Fransız Ulusal Meclisi’nde, Fransa’nın Fildişi’nde demokrasiye saygı gösterilmesini istiyorken neden Tunus rejimini desteklediği sorusunu cevaplar-ken, “güvenlik güçlerimizin dünya çapında kabul edilen bilgi birikiminin bu tip güvenlik durumlarını çözmeyi sağlamasını öner”mekteydi.² Elbette ki bunu söylerken Arap ülkelerindeki en istikrarlı rejimlerden birinin üç gün sonra yıkılacağını hayal edemeyip yanlış ata oynuyordu.

Alliot-Marie’nin kısa bir süre sonra, şimdiki IMF Başkanı, dönemin Fransız Ekonomi Bakanı Christine Lagarde, Avrupa işlerinden sorumlu bakanı Laurent Wauquiez, çiçeği burnundaki yeni rejimle arayışını düzeltmek amacıyla Tunus’taydılar.³ Söz konusu ziyaret sırasında iki bakan, daha önce ülkeyi ziyaret etmiş Amerikan ve Avrupalı başka meslektaşları gibi, yeni Tunus rejimine geçiş dönemine destek önerisinde bulundular.

2 Bkz. Assemblée nationale, XIIIe législature, Session ordinaire de 2010-2011, Compte rendu intégral, Première séance du mardi 11 janvier 2011, http://www.assemblee-nationale.fr/13/cri/2010-2011/20110091.asp#P145_18310, erişim: 30 Mayıs 2012.

3 Bkz. Deux ministres français à Tunis pour tenter de rétablir la confiance, <http://www.7sur7.be/7s7/fr/1505/Monde/article/detail/1226286/2011/02/22/Deux-ministres-francais-a-Tunis-pour-tenter-de-retablir-la-confiance.dhtml>, erişim: 30 Mayıs 2012.

Çok geçmeden, Fransa'nın o dönemdeki Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy, 27 Şubat 2011'de, yerine Alain Juppé'yi atadığında, BBC, Alliot-Marie'nin "halk protestosu dalgasının ikincil zararına (collateral damage) dönüştüğünü" ifade ediyordu.⁴ Sarkozy kabinesindeki değişiklikleri halka açıkladığı konuşmasında, ayaklanmalardan önceki rejimlerin bütün Avrupa ülkeleriyle iyi ilişkiler içerisinde olduklarını, çünkü aşırı dincilik ve teröre karşı set olarak görüldüklerini belirtiyordu. Arap devrimlerinin bu ülkelerle ilişkilerinde yeni bir çağ açtığını belirttiikten sonra, kontrol edilmesi gereken muhtemel göç akınlarının yaratabileceği etkiye dikkat çekiyordu. Ayrıca, sonuçları bütün bölgeyi etkileyebilecek bir kriz duruma karşı AB'nin ortak tutum alması için Avrupa Konseyi'ni toplantıya çağırdığını ifade ediyordu.⁵

Fransa üzerinden kısaca örneklediğimiz yukarıdaki sürecin benzerlerinin, örneğin İtalya gibi, başka Avrupa ülkelerinde de yaşandığını hatırlatalım. Verilen örnek, ezberlerin hızla değiştirildiğini göstermesinin yanında, neden Libya'da Kaddafi'nin 41 yıl, Yemen'de Salih'in 32 yıl, Mısır'da Mübarek'in 29 yıl ve Bin Ali'nin 23 yıl hüküm sürdüğüne de bir başka açıdan açıklık getirmektedir. Şimdi diktatör olarak nitelenenlerin, onyılları bulan iktidarlarında, Avrupa ülkelerinin Arap ülkelerinde 'istikrarlı' rejimlere öncelik veren tercihinin etkisi büyüktür. Olayların patlak vermesinden sonra, eski rejimlerle yola devam etme isteğinin bir göstergesi olarak, Avrupa'nın önemli ülkelerinin önce 'istikrar'dan yana çıkması, sözü edilen tutumun sonucuuydu. Ancak, durumun geri dönülmez bir hale geldiği anlaşılınca sonra, Arap halklarının başlattıkları mücadeleleri alkışlamaya başladılar.

Çalışmamızda Arap Baharı olarak nitelenen ve henüz bitmemiş olan sürecin göç hareketlerine etkilerini kısaca ele aldıktan sonra, İtalya ve Fransa örnekleri üzerinden Avrupa ülkelerinin tutumuna değineceğiz. Fakat daha geniş şekilde üzerinde duracağımız konu, Arap Baharı'nın AB'nin göç alanındaki tutum ve politikalarına etkisi olacak. Böylelikle insan haklarına dair kavramların sık sık kullanıldığı AB söyleminin altı kazındığında, arkasından göç hareketlerine dair korkuların, kaygıların ve temel insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayan bir yaklaşımın olduğunu bir parça da olsa gösterebilmeyi umuyoruz.

4 Bkz. French Foreign Minister Alliot-Marie quits over Tunisia,

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12591452>, erişim: 30 Mayıs 2012.

5 Sarkozy'nin bu konuşması şu adresten izlenebilir:

<http://w.kewego.nl/video/iLyROoafz6ki.html>, erişim 13 Haziran 2012.

2- Arap Baharı sonrasında oluşan göç hareketlerine kısa bir bakış

Öncelikle coğrafi olarak Magrip'ten başlayıp Ortadoğu'ya uzanan ve göç hareketleri açısından oldukça dinamik bir bölgeden bahsedildiğini hatırlatalım. Bölge içi göçler, özellikle 1970'lerin ortalarında yaşanan petrol fiyatlarının krizde yükselmesinden sonra artmıştır. Geneli itibariyle bakıldığında ise, petrolün bulunmasıyla başlayan, daha sonra ekonomik büyüme ve hizmet temelli ekonomilerin oluşumuyla gittikçe artan göç hareketlerinden bahsedilebilir. 2010 yılında Golf İşbirliği Konseyi üyelerinde (Suudi Arabistan, Kuveyt, Uman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, ve Bahreyn) 2.4 milyon ve Maşrik ve Magrib'in çeşitli ülkelerinde 1.5 milyon göçmenden bahsedilmekteydi (International Organization for Migration, 2010). Ayrıca, bölgeden yirmi milyon kişinin, vatandaşı oldukları ülkeden başka bir ülkede yaşadığı da belirtilmelidir. En önemli göç alan ülkeler arasında ise Libya, Bahreyn, Kuveyt, Uman ve Birleşik Arab Emirlikleri sayılabilir (Fargues, 2011). Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Yemen göçe kaynaklık eden temel ülkeler arasındadır. Bunlar arasında Mısır'ın öne çıktığı söylenebilir. Mübarek rejimi döneminde, Türkiye'nin 1960'lı yıllarda işçi göndermek için ikili anlaşmalar yaptığı dönemdeki yaklaşımına benzer bir şekilde, göç, ekonomik kalkınmanın ayaklarından biri olarak görülmekte ve İşgücü ve Göç Bakanlığı tarafından organize edilmekteydi (Abdelfattah, 2011).

Göç olgusu açısından bakıldığında, 1980'li yıllarda doğanların bölge tarihinin en kalabalık kuşağı olduğu olgusu önemlidir. Bu kuşak içerisinde tanımlanabilecek kişiler, anne ve babalarına göre çok daha eğitililer. Kadınların eskisi gibi erken evlenmedikleri, çocuk yapmadıkları ve çalışma hayatına daha fazla katıldıkları görülmektedir. Ayrıca ailesel bağlardan önemli oranda özgürleşen kuşak, çok daha hareketlidir. Fakat, normalde olumlu bir tablonun öğeleri olabilecek olguların, işsizliğin kol gezdiği ve ücretlerin düşük olduğu durumlarda, büyük hayal kırıklarına yol açabileceğini tahmin etmek güç olmasa gerek (Fargues, 2011).

Bölgenin petrole dayalı ekonomileriyle öne çıkan ve önemli oranda işgücüne ihtiyaç duyan ülkelerinden biri Libya'nın⁶ coğrafi konumu onu daha özel bir konuma itmiştir. Bir yandan petrol ve gaz gelirleri üzerine kurulu ekonomisi ile özellikle Afrikalı işgücünü çekerken, diğer yandan Avrupa'ya geçiş açısından transit konumdadır (Abdelfattah, 2011). Diğer taraftan, Avrupa ülkelerinde kendilerine yönelen göç hareketlerine Kaddafi rejiminin iyi kullandığını da söylemek gerekiyor. Fakat kapıları açtığında Avrupa'ya akın edecek yüzbinlerce göçmen olduğunu defalarca tekrar etmesine rağmen, başı olduğu rejimin yıkılmasından sonra bi-

6 Dünya ihtiyacının %2'sini karşılayan petrol yatakları Libya'dadır.

le böyle bir durumdan bahsetmek mümkün değildir. Hatta Libya'da on yıllardır çalışan Afrikalı çok sayıda göçmen, ülkelerine dönemeyip savaş koşullarında buldukları yerde kalmak zorunda kalmıştır (Perrin, 2011).

İfade edilen rakamlar farklı da olsa, yapılan tahminler NATO müdahalesi sonrasında Libya'dan kaynaklanan göç hareketlerinin çoğunlukla bölgenin diğer ülkelerine yöneldiğini göstermektedir. Bir tahmine göre, Libya'da müdahale öncesinde çoğunluğu Mısırlı ve Tunuslu 700 000 ile 1.7 milyon yabancı yaşıyordu. NATO müdahalesinin başlamasından sonra başka ülkelere kaçan 672 000'e yakın yabancı arasında 288 000 Tunuslu, 133 000 Mısırlı, 78 000 Nijeryalı, 50 000 Çadlı ve 14 000 Cezayirli, bulunuyordu (Withol de Wenden, 2012). Uluslararası Göç Örgütü ise, 14 Haziran 2011 itibarıyla Libya'dan bir milyon civarında sığınmacının kaçtığını, bunların 500 000'inin Tunus'a 300 000'inin Mısır'a ve 70 000'inin ise Niger'e gittiğini tespit etmiştir (Aktaran Migreurop, 2011). Elbetteki kaçanların büyük oranda Libya'da çalışan işçilerden oluştuğunu unutulmamalıdır. Ayrıca, 20 Mart 2012'de Oxford Üniversitesi'nde konuya dair düzenlenen bir toplantıya katılan uzmanların da hem fikir olduğu gibi, bölgedeki göç hareketlerinin akış kanalları esasta olayların patlak vermesinden önceye dayanmaktadır. Buna, daha sonra tekrar değineceğimiz, Avrupa'ya varmaya çalışan göçmenler de dahildir (Bonfiglio, 2012).

Bölgedeki toplumsal alt-oluş süreçleri dolayısıyla ilerde ortaya çıkabilecek göç hareketlerinin öngörülemez olmaya devam ettiğinin altı özellikle çizilmelidir. Fakat Arap Baharı dolayısıyla oluşan göçlerin yalnızca %5'inin Avrupa'ya yöneldiği ifade edilmektedir⁷ (Unmüßig ve Keller, 2012; Fargues, 2011). Rakamlar değişmekle birlikte, en yüksek tahminler dikkate alınsa dahi sayı 50 000'i aşmamaktadır (Talbi, 2012). Oysa ki, AB makamlarının tahmini, 500 000 ile 700 000 yeni göçmenin Arap Baharı dolayısıyla Avrupa'ya geleceği yönündeydi. Dolayısıyla AB makamlarınca ifade edilen rakamlar ve bazı Avrupa ülkelerinin yetkililerinin ileride değineceğimiz açıklamaları oldukça abartılıdır. Buna karşılık, NATO'nun Libya'ya müdahalesinin ardından, toplumsal bir alt-üst oluş sürecindeki Tunus'un, sadece bir ayda, 200 000 kişiyi kabul etmek zorunda kaldığını hatırlatalım (Perrin, 2011).

Elbetteki AB tarafından yapılan tahminler gerçekliğin çarpık bir kavrayışını kolaylaştıracak belli olgulardan beslenmektedir. Arap Baharı'nın başlangıcından sonra Avrupa'ya yönelen, nispeten sınırlı düzeydeki göç hareketleri, AB'nin göçü

7 Fransız Le Monde gazetesine (10 Temmuz 2012) konuşan AB Komiseri Cecilia Malmström Libya'dan kaçanların yalnızca %4'ünün Avrupa'ya yöneldiğini belirtmiştir.

ne pahasına olursa olsun engelleme politikasının sonucu olarak, belli noktalara yönelmiştir. Gelenler, İtalya'nın Lampedusa adasına, Yunanistan'da Meriç bölgesine ve Akdeniz açıklarındaki Malta gibi küçük bir ada ülkeye varabilmiştir (Unmüßig ve Keller, 2012).

Ayrıca, AB'nin önde gelen ülkelerinin hayata geçirilmesinde öncü olduğu sistem, sığınmacıların girdikleri ilk "güvenli" ülkede kalmasını (Dublin Anlaşması) öngördüğünden, göç akınlarının ezici yükü Güney Avrupa ülkelerine kalmaktadır. Kriz ve yabancı düşmanı partilerin yükselmesi ile birleşince, özellikle seçim dönemlerinde, sözü edilen durum oy kazanma amaçlı sömürüye zemin yaratmaktadır. Medyanın sansasyonel haber anlayışıyla da birleşince durumun çok abartılı bir şekilde hissedilmesi, ve hatta bir işgal psikozu mümkün olmaktadır.

Oysa Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMYK) göre, olayların başlangıcından Haziran 2011'e kadarki birkaç aylık süreçte Akdeniz'de boğulanlar ikibini bulmaktadır (aktaran Migreurop, 2011).⁸ Boğulmalar, NATO, Frontex⁹ ve kıyı ülke gemilerinin faaliyet gösterdiği bir ortamda gerçekleşmiştir. Örneğin 8 Mayıs 2011 tarihli The Guardian, benzini bitmiş bir gemideki İtalya'ya varmaya çalışan 72 göçmenin, yardım isteklerine rağmen, Avrupalı askeri güçler tarafından kaderlerine terk edildiğini yazmaktaydı.¹⁰ Fakat, gazetenin haberi, Mireurop (2011) gibi göçmen haklarını savunan çeşitli ülkelerden örgütlerin üye olduğu platform dışında pek kimsenin dikkatini bile çekmemiştir.

Dahası Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 98. maddesinde, denizde tehlikede olan kişilere yardım etmek bir yükümlülük olarak düzenlenmesine rağmen, göçmenlere yardım eden denizciler cezalandırılabilir. Bir örneği Zenzeri ve Bayoudh davasıdır. Hava kaçırarak bir şişme zodyak botta, İtalya'nın Lampedusa adası açıklarında boğulma tehlikesi yaşayan, aralarında hamile kadın ve kritik durumdaki hastaların da bulunduğu 44 göçmeni gören Tunuslu balıkçılar,

8 Daha uzun bir süreç üzerinden bakıldığında, AB ülkelerine göç etmek isterken yaşamını yitirenlerin sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir. UNITED adlı kuruluşun hazırladığı bir listeye göre, 1 Ocak 1993 tarihinden 26 Mayıs 2012'ye kadar olan süreçte, 16 264 göçmen hayatını kaybetmiştir. Elbetteki bunlar, BMYK'nın tahmininin aksine, yalnızca belgelenebilen ölümlerdir. Bkz, List of 16264 documented refugee deaths through Fortress Europe, www.unitedagainstracism.org/pdfs/listofdeaths.pdf, erişim 10 temmuz 2012.

9 Avrupa Dış Sınırlar Operasyonel İşbirliği Yönetimi Ajanlığı olarak Türkçe'ye çevrilebilecek Frontex 2005'ten beri, üye ülkelerin egemenlik haklarına halel getirilmeden, AB'nin dış sınırlarının kontrolü ve gözetlenmesini üstlenmektedir. Başka ülkelerin kara sınırlarını hiçe sayarak Frontex'in faaliyetlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğu ifade edilmektedir (Migreurop, 2009).

10 Bkz. The Guardian, Aircraft carrier left us to die, say migrants, 8 Mayıs 2011.

onları gemilerine alıp yardım eder. Fakat daha sonra bir italyan ilk derece mahkemesi tarafından 3 buçuk yıl hapse ve 40000 avro para cezasına çarptırılırlar. Ayrıca gemilerine el konur. Gösterilen tepkilerin de etkisiyle mahkumiyet kararını bozan üst derece mahkemesi, Tunuslu balıkçıları, kendilerini karşı kıyılara sürüklemek için zorlayan İtalyan sahil devriyeleri¹¹ mukavvemetten mahkum etmiştir.¹²

Soruna AB'yi en fazla meşgul eden iki bölge ülkesi Libya ve Tunus üzerinden bakıldığında, ikinci ülkenin tersine, ilkinden AB ülkelerine yönelen göç hareketlerinin genelde başka ülke vatandaşlarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tunusluların ise, çoğunlukla, sınır kontrollerinin geçici olarak kalkması sonucu göç hayallerini uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bir araştırmacıya göre, sözkonusu durum, sınırların kapatılması üzerine bina edilen politikaların, göç hareketlerini bir nebze engellediğini fakat ortadan kaldırmadığını göstermektedir (Perrin, 2011).

İktidarda oldukları süreç içerisinde, Kaddafi ve Bin Ali rejimleri, AB ve üyesi ülkelerle yaptıkları işbirliğinin sonucu olarak, göçmenlerin tutulduğu onlarca merkez inşaa ettiler. Libya'nın ikilinin komşu ülkelere ve çöllere doğru sınırdışı ettiği onbinlerce göçmenden bahsedilmektedir. Fakat yıkılan rejimlerin yerini alanların da aynı yoldan yürüdüklerini söylemek mümkündür. Libya'nın ve Tunus'un yeni rejimleri, Avrupa ülkeleriyle, kısa sürede yeni geri kabul anlaşmaları imzaladılar ve Frontex'le birlikte Akdeniz'de devriye gezmek için kendi deniz güçlerini harekete geçirmekte sakınca görmediler.¹³

Konuya ilişkin çarpıcı örneklerden biri, Avrupa'ya geçmek isterken kaybolan göçmenlerin durumuna ilişkin Tunus'un yeni hükümetinin tutumudur. Tunus Ekonomik ve Sosyal Haklar Forumu'ndan (Forum tunisien pour les droits économiques et sociaux) Talbi (2012), Bin Ali'nin ülkeyi terkettiği 14 Ocak 2011'den sonra, çoğunluğu Fransa'daki ailelerine ulaşmak isteyen binlerce Tunuslu'nun karşı yakaya varmak için yola çıktığını belirtmektedir. Geçişler genellikle aile ve/veya tanıdıklar arasında planlanıp, Bin Ali rejiminin yıkılmasından sonra kontrollerin olmadığı bir ortamda uygulamaya konulmuştur. Geçmeye çalışanlardan 1000 ka-

11 İtalyanların yapmaya çalıştığına geri çevirme operasyonları (push back operations) adı verilmektedir ve özellikle Frontex'in yaygın olarak kullandığı bir tekniktir. Böylelikle göçmenlerin Avrupa'ya vardıktan sonra sığınma ya da oturma gibi istemlerde bulunmaları baştan engellenmiş olmaktadır.

12 İlgili dava ile ilgili geniş bilgi için bkz. <http://boats4people.org/index.php/fr/marins/resourcesjuridiques/antecedentsjuridiques/270-affairezenzeriet-bayoudh-2007-etat-deneccesitecontrelegalite>, erişim 28 haziran 2012

13 Bu konuda bkz. <http://www.boats4people.org/index.php/fr/accueil-boats-for-people/464-video>, erişim 28 haziran 2012.

darının ölü ya da kayıp olduğunu ve şimdilik yalnızca 198'inin belgeleyebildiklerini belirten Talbi, çabalarına Tunus'un yeni hükümetinin duyarsız kaldığını ifade etmektedir.

3- İtalya ve Fransa'nın Tunuslu göçmenleri başımızdan nasıl atabiliriz kavgası

Arap ülkelerindeki alt-üst oluşlar sonrasında oluşan göç hareketlerinin en öne çıkan yansıması İtalya'nın Lampedusa adasında gerçekleşmiş ve çoğunluğu Tunuslu binlerce göçmenin gelişleri ve verilen tepkiler Avrupa basınında günlerce üzerinde durulan bir konu olmuştur. Dolayısıyla konuyu, sonrasında İtalya ve Fransa arasında çıkan krizi ve AB düzeyine yansımalarını kısaca da olsa ele almak gerekmektedir. Böylelikle, bir yandan sözü edilen göç hareketlerinin Avrupa'da nasıl karşılandığını somut bir örnek üzerinden ele alırken, diğer yandan Birlik düzeyindeki bazı etkilerini görme şansımız olacak.

Başlamadan önce, ele alacağımız sürecin anlaşılması için önemli bir olguyu kısaca hatırlatmakta yarar görüyoruz. Berlusconi İtalya'sı Afrika'dan, başka bir deyişle Akdeniz'in karşı kıyısından, kendisine yönelecek göç hareketlerini engelleme rolünü Kaddafi Libya'sına devretmiştir. Devrik liderin süreci bir ticari anlaşma gibi yönettiğinin altı çizilmelidir. Medyada ve çeşitli çalışmalarda, Kaddafi'nin göçü engellemek için İtalya'dan 5 milyar avro para, otoyol yapımı ve avantajlı petrol ve gaz ihracaatı gibi istemlerde bulunduğu belirtilmiştir. İlgili anlaşma, iki ülke yöneticileri arasında medyaya yansıyan ziyaretler ve dostluk gösterileri eşliğinde hayata geçirilmiştir (Withol de Wenden, 2011).

Benzer, fakat ve daha az dikkat çeken bir diğer örnek ise, Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Sarkozy ile Tunus'un devrik Başkanı Bin Ali arasında imzalanan geri kabul anlaşmasıdır. Kağıtsız durumdaki göçmenlerin kabulü karşılığında maddi yardımlar gibi koşullar içermekteydi. Fakat Arap Baharı, yöneticilerin "kişisel yakınlığı" sayesinde imzalanan anlaşmalar üzerine bina edilen, göçü engellemeye yönelik araçların kırılmasını göstermiştir. Bin Ali yerinden olunca, göçün önünde duracak irade de ortadan kalmıştır (Withol de Wenden, 2011).

Lampedusa adasına bir anda onbinlerce göçmenin akın etmesi karşısında İtalyan hükümeti 12 Şubat 2011'de "acil durum" ilan etti. Kararın AB ve üyesi ülkeler üzerinde beklediği etkiyi yaratmaması üzerine Fransa'ya gitme eğilimindeki Tunuslular'a AB ülkelerinde serbest dolaşmalarının önünü açan geçici izinler verdi (Perrin, 2011).

Sürecin iki ülke arasında nasıl yaşandığına geçmeden önce, Akdeniz açıklarındaki 6 bin nüfuslu Lampedusa'ya göçmenlerin ulaşmalarının burada nasıl kar-

şıldığını ele alan bir televizyon programını¹⁴ izlerken aldığımız notları buraya kısaltarak almakta yarar görüyoruz:

- Normal koşullarda adada göçmenleri görmek mümkün değil. Toplumun dışında ve kendilerini farketirmeden yaşıyorlar.

- Ada sakinlerinden birisi bir akşam evinin salonunda otururken, 10 kadar göçmenin denizden çıktığını görüyor. Önce korktuklarını, fakat ardından yardıma muhtaç kişiler olduklarını anladıklarını söylüyor.

- Bir sınır devriyesi, adanın 170 km açıklarında, içlerinde yaralıların bulunduğu, 3 gün boyunca susuz kalmış yaklaşık 90 göçmeni taşıyan bir gemi bulduklarını anlatıyor. Bir başkası ise, küçük bir gemide 170 kişiyle karşılaştıklarını, içlerinde kadın ve çocuklar olduğu halde hayatlarını tehlikeye atmalarını anlayamadığını belirtiyor.

- Bir balıkçı, bazen ağlarına göçmenleri taşıırken batmış olan gemi ya da kayıkların parçalarının takıldığını anlatıyor. Ayrıca denizde buldukları zor durumdaki hamile kadınlardan birisi gemisine çıkmak istemiş, fakat almaya cesaret edememiş. Aynı geminin tayfalarından birisi denizdeyken göçmenlerle karşılaşmak için dua ettiğini söylüyor.

- Adanın mezarlığında Lampedusa kıyılarına varmaya çalışırken boğulan çok sayıda göçmen gömülü. İsimleri bilinmediğinden, bazen kısa tasvirler yapılmış: Afrikalı, 20-25 yaşlarında falan tarihte cesetleri karaya vuran 5 kişi vb.

- Programın bir yerinde, göçmenlerin ada ekonomisinin bel kemiğini oluşturan turizmi sekteye uğrattığını ve işlerinin azaldığını düşünen "Lampedusalılar ile göçmenler arasında" yaşanan "çatışma" veriliyor. Fondaki ses, polisin "çatışma"ya müdahale etmek zorunda kaldığını söylüyor, ama polis copları altında kaçışan ve can havliyle kendilerini yüksekte atan göçmenler görülüyor yalnızca. Daha sonrasında bir grup adalının göçmen kabul merkezini taşlaması gösteriliyor. Turistik işletme sahiplerinden biri yaptığını savunuyor. Benzeri durumların tekrek yaşanabileceğini belirtmeden geçmiyor. Ayrıca adanın göçmenler için güvenli olmadığını, fakat turistlerin her zaman hoş geldiğinin altını çizerek ilgili televizyon programı yoluyla reklam yapmayı da ihmal etmiyor.

Mussilo (2011) olayların gelişimini Fransız ve İtalyan gazeteleri üzerinden yakından izleyip, politikacıların göçe ilişkin beyanatlarını ve bunların gazetelerde yansımalarını incelemiştir. İlgili demeçleri dört döneme ayırmaktadır. İlkindeki

14 Planet + TV kalanında 29 Nisan 2012'de yayımlanan, Thalassa programı.

“öngörülere” örnek olarak, İtalyan Dışişleri Bakanı Maroni'nin “İncilde anlatılan, Yahudiler'in Mısır'dan kitlesel kaçışına benzer bir durumla karşı karşıyayız” demeci verilebilir.

İkinci dönemde Fransa'nın Avrupa işlerinden sorumlu bakanı L.Wauquiez'in, yasadışı göçe prim verilemeyeceğinin altını çizen, vatandaşlarına “güven” vermek isteyen açıklamalar gelmektedir. Bir sonraki ise alarm veren demeçlerin olduğu dönemdir. Örneklerinden biri ise, İtalyan İçişleri Bakanı Maroni'nin bir buçuk milyon göçmenin kapılarında olduğu ve İtalya'nın bunları durduracak bir deniz filosuna sahip olduklarına dair sözleridir. İfadeler tam bir savaş psikolojisini göstermektedir: bir yanda işgal güçleri, diğer yanda vatan savunmasını üstlenecek ordu! Son dönemdeki beyanaatlar esas konusu ise yabancı düşmanlığıdır. Gelenlerin gemilere konulup geri gönderilmesi gerektiğini sanki hayvanlardan bahsediliyormuş gibi ifade eden demeçler bulunmaktadır.

Mussilo'nun (2011) çalışması İtalya ve Fransa arasında Tunuslu göçmenlere dair çıkan kavgayı da basın üzerinden izlememizi sağlamaktadır. Bu sayede İtalya'dan gelen trenlerin giriş yaptığı Vintimille'e Fransız hükümetinin ek jandarma gücü gönderdiğini ve yakalanan her Tunuslu için prim vaadettiğini öğreniyoruz. 11 Nisan 2011 tarihli Le Monde gazetesinden ise aynı yılın Mart ayında İtalya'dan Fransa'ya giriş yapan 2800 Tunuslu'nun yakalandığını ve 1700'ünün İtalya'ya, 200'ünün ise Tunus'a geri gönderildiğini öğreniyoruz¹⁵ (Withol de Wenden, 2012).

Öte yandan, 15 Mart 2011'de, İtalya, bir taraftan göçmenleri kabul etmediği için Malta'yı suçlarken, diğer taraftan, 2003 yılından beri sürdürülen uygulamanın devamı olarak, 180 kişinin içinde olduğu Sicilya kıyılarına yanaşan bir gemiyi savaş halindeki Libya'ya geri göndermiştir (Perrin, 2011). 4 Nisan 2011 tarihli açıklamasında Migreurop (2011, 106-107), İtalya tarafından, Tunus'un sınır kontrollerini sıklaştırması ve Lampedusa'ya varan vatandaşlarını geri kabul etmesi konusunda önemli baskılarla karşılaştığını ifade etmekteydi.

İtalya, ayrıca, acil durumlarda üye ülkelerin göç yükünü paylaşmalarını öngören Birliğin 55/2001EC direktifinin uygulanmasını istiyordu. Fransa ise, Şengen Anlaşması çerçevesinde üye ülkelerin sınırlarını kapatabilme olanaklarının artırılması gerektiğini, yoksa anlaşmadan çıkabileceğini ifade ediyordu. Elbette ki kavganın arka planında, bir taraftan yaşanan kriz ve yarattığı korkular, diğer ta-

15 Tunus'a geri göndermelerin önünü açan, Fransa'nın hızlı davranmasıdır. Bin Ali'nin devrilmesinden sonra oluşan boşluğun çok daha fazla sürmesine izin vermeyip, 5 Nisan 2011 tarihinde, Tunus'un geçici hükümetiyle yeni bir geri gönderme anlaşması imzalamıştır.

raftan ise iki ülkede yaklaşan seçimler ve aşırı sağ tarafından sıkıştırılan hükümetlerin¹⁶ bulunduğu unutulmamalıdır.

12 Nisan 2012’de konuya dair Lüksemburg’da yapılan Avrupa İçişleri Bakanları toplantısı, İtalya’nın geçici oturma izinleri veremeyeceği ve gelen göçmenlerin yükünü tek başına üstlenmesi gerektiği yönünde karar aldı. Toplantının çıkışında İtalya İçişleri Bakanı Roberto Maroni ülkesinin AB’den çıkabileceği tehdidini savurdu. Bir süre sonra, 26 Nisan 2011’de, iki ülkenin cumhurbaşkanları arasındaki gerginliğe çözüm bulmak için bir araya geldi. Gerginliği azaltan sebeplerden biri ise İtalya’nın Libya’ya müdahaleye onay vermesi oldu.

Bazı araştırmacılara göre, “Vintimille olayı”, kriz zamanlarında ulusal egemenliklerin AB’den daha baskın çıktığını göstermektedir. Ayrıca, Tunuslular’ın Lampedusa adasına varışlarının tetiklediği süreç, Schengen Anlaşması’yla oluşturulan, dışı kapalı, fakat içeride serbest dolaşımı öngören alanın kırılma eğilimini de açığa çıkarmıştır. Çünkü anlaşmanın yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır (Belluati, 2012). AB dışişleri bakanlarının vardığı 7 Haziran 2012 tarihli uzlaşmaya göre, üye bir ülkenin göç hareketlerini gerektiği gibi kontrol edemediği kanısına varan başka bir üye ülke, kendi sınırlarındaki giriş-çıkışları geçici olarak kontrol edebilecektir.¹⁷ Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schultz’un dediği gibi, varılan uzlaşma AB mekanizmalarını dışlayan bir eğilimin göstergesidir.

4- AB’nin tutumu: üçüncü ülkelerle ilişkiler ya da göçün kontrolünün devri

Yukarıda söylenenler Arap Baharı’nın yarattığı ya da yaratabileceği göç hareketlerine AB’nin nasıl cevap verdiği sorusuna yanıt arayışımızın önünü açmaktadır. Fakat söyleyeceklerimizin daha doğru anlaşılması için, Arap ülkelerinde yaşananların AB’yi ne kadar meşgul ettiğini gösteren bir çalışmaya işaret etmek istiyoruz. AB kuruluşlarının işleyişini anlamayı amaçlayan çalışmalar yapan internet sitesi Parlorama’ya (2012) göre, 2011 yılı içerisinde Birlik temsilcileri Arap Baharı’na dair, 37’si Şubat (10), Mart (17) ve Eylül (10) aylarında olmak üzere, toplamda 87 beyanat vermişlerdir. Avrupa Parlamentosu ise 15 karar almıştır. Ayrıca toplam 15 saat 37 dakika süren 10 tartışma düzenlemiştir. Sözü edilen tartışmalarda en fazla yer tutan konular demokrasi (600 dakika), destek ifadele-

16 Kuzey Lega Partisi İtalya’da o dönem Berlusconi hükümeti’nin ortağı durumundaydı. Fransa’da ise, Ulusal Cephe’nin gösterdiği aday Marine Le Pen, 22 Nisan 2012’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda oyların %17.9’unu alarak, üçüncü sırada yer almıştır.

17 Bkz. Schengen: Agreement on re-establishing intra-EU border controls, <http://www.europolitics.info/europolitics/schengen-agreement-on-re-establishing-intra-eu-border-controls-art336332-46.html>, 14 Haziran 2012.

ri (438 dakika), özgürlük (214 dakika) ve insan haklarıdır (209 dakika).¹⁸ Göç ise tartışmaların ancak 43 dakika kadarlık bir bölümünü kaplamıştır.

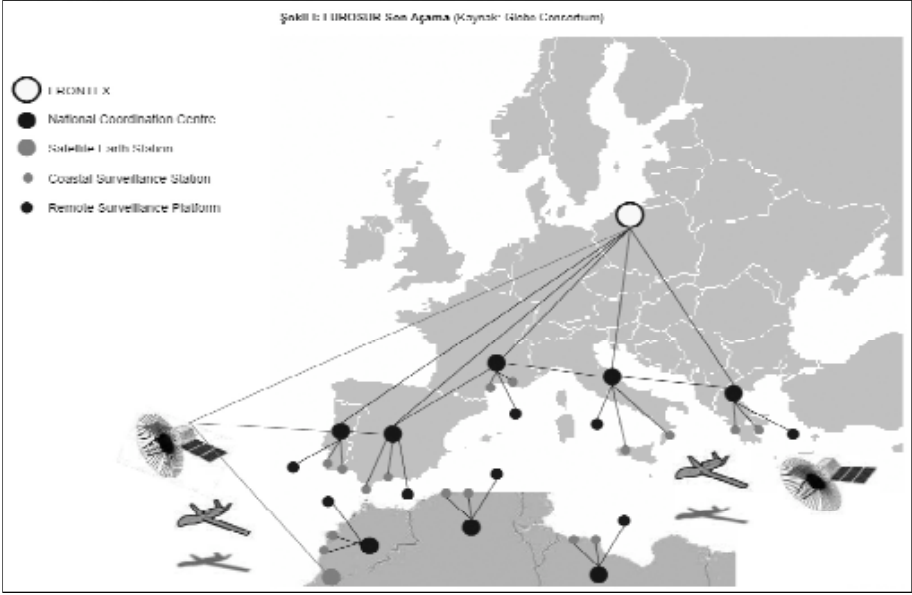
Elbette ki böyle bir tablonun AB'nin ele aldığı konuya ilgisini ne kadar yansıttığı sorusu akla gelmektedir. Fakat Birliğin göçe ilişkin yaklaşımları ve politikaları esasta Avrupa Komisyonu, AB bürokratları ve üye ülkelerin yetkilileri tarafından ve çoğunlukla kapalı kapılar ardında oluşturulmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Parlamentosu gibi, bir bakıma "sahne önü" durumundaki, kamuoyuna açık bir kurumda yapılan tartışmalarda, konuşmacıların çoğunluğu AB ideallerini "unutmadan" tartışmaya dikkat etmektedir. Dolayısıyla Birliğin Arap Baharı'na göç politikası açısından nasıl yaklaştığını anlamak için başka yerlere bakmak gerekmektedir.

Örneğin AB üyesi ülkelerin yöneticilerinin biraraya gelip dönemsel ya da uzun vadeli politikalarını oluşturdukları toplantılardır. 11-12 Nisan 2011 tarihli Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısı göç hareketlerine dair iki tutum belirliyordu: dış sınırlarda kontrollerin sıkılaştırmak ve iradi ve zorunlu göçü engellemenin sorumluluğunu mümkün olduğunca üçüncü ülkelerin sırtına yüklemek. Ayrıca Frontex'in yetkilerinin artırılması da karara bağlanıyordu. Fakat kriz dönemlerinde göç yükünü paylaşmayı öngören 2001/55/EC numaralı 20 Temmuz 2001 tarihli direktifin uygulamaya konmasından vazgeçiliyordu.

Arap Baharı'nın yol açabileceği göç hareketleri 23-24 Haziran 2011 tarihindeki AB Konseyi toplantısının da gündemleri arasındaydı. Sonuç bildirgesinde üçüncü ülkelerle işbirliğinin altı çizilmiştir. Başka bir deyişle yeni hükümetler kendilerine gardiyanlık rolü öngören eski çizgiye ikna edilecekti. Amaçlanan devrilen diktatörlüklerin imzaladığı anlaşmaları devam ettirmektir. 1990'ların sonundan itibaren ortaya konulan yaklaşımın sonucu olarak, göçün AB sınırlarına varmadan uzaktan kontrolü hedefleniyordu.

Sürece AB göç politikalarının oluşturulmasının temel ayaklarından biri olan Avrupa Komisyonu merkezli bakıldığında, Arap Baharı'nın yol açtığı duruma cevap niteliğindeki önerilerin en önemlilerinin gerçekte dört yıldan beridir geliştirilmekte olduğu görülmektedir. Bunlar Avrupa Dış Sınırlar Gözetim Sistemi (European External Border Surveillance System, EUROSUR), Giriş-Çıkış Sistemi (Entry/Exit System, EES) adı verilen veri tabanı ve Kayıtlı Yolcu Programı'dır (Registered Traveller Programme, RTP).

18 Bir kişi aynı konuşmada birden fazla konuda görüş bildirdiğinden tek tek konulara ayrılan sürelerin toplamı, tartışmalara ayrılan toplam zamanı fazlasıyla aşmaktadır.

EUROSUR'la amaçlanan, AB'nin deniz ve kara sınırlarında insansız hava araçları (unnamed aerial vehicles), deniz açıklarında kullanılabilen sensörler (off-shore sensors), uydu izleme sistemleri (satellite tracking systems) gibi çok sayıda teknolojik aracı kullanarak sınırlardaki gözetlemeyi artırmaktır. Amaçlanan AB'nin sınırlarında yasadışı göçe ve sınırötesi suç faaliyetlerine cevap verme kapasitesinin artırılmasıdır. Fakat, daha önce Frontex'in hayata geçirildiği sırada yapıldığı gibi, proje göçmenlerin hayatlarını kurtarmanın bir aracı olarak sunulmaktadır. EUROSUR'un tamamlanmasının her biri ayrı etaplara bölünmüş üç safhada gerçekleşmesi öngörülmektedir. İlk safhada ulusal düzeydeki 24 ayrı gözetleme sisteminin ve koordinasyon merkezinin kendi aralarında ve Frontex'le bir ağ oluşturacak şekilde ilişkilendirilecektir. İkincisi safhada, Birlik düzeyinde ortak sınır gözetleme araçları uygulamaya konacaktır. Son olarak ise, ortak bir kontrol ve bilgi paylaşım alanının oluşturulacaktır. Şekilde de görülebileceği üzere (Bkz Şekil 1),¹⁹ EUROSUR tamamıyla hayata geçirildiğinde, AB üyesi olmayan bazı ülkeleri de içeren kapsamlı ve ileri teknolojik araçların kullanıldığı bir sınır gözetleme sistemine ulaşılabileceği görülmektedir. Başka bir deyişle, Akdeniz pekçok açıdan gözetlenen bir alana dönüştürülecektir²⁰ (Hayes ve Vermeulen, 2012).

19 Şekli projeyi hayata geçirecek olan şirketler grubunun konuya ilişkin sunumundan aldık. Bkz. http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=51119, 12 Temmuz 2012.

20 Bu konuda şu iki belgeye bakılabilir: COM, 2008, 68 final ve Council of The European Union (2012)

Akıllı sınırlar (smart borders) önerisi çerçevesinde oluşturulması düşünülen EES veri tabanına, vize zorunluluğu olmayanlar da dahil, AB'ye giriş çıkış yapan bütün yabancıların biyometrik verileri kayıt edilecektir. Böylesi bir veri tabanı fikri, kağıtsız göçmenlerin, genellikle yasal olarak giriş yapıp daha sonra kaldıkları tespiti üzerine yükselmektedir. Oluşturulmaya çalışılan sistem, kayıtlı kişilerin yasal kalma sürelerini aştıkları anlaşılırsa, ilgili ülkeye durumu haber verecektir. Fakat benzeri bir sistem Amerika Birleşik Devletleri'nde daha önce denenmiş, giriş-çıkışlarda kayıtlar düzenli tutulamadığı için başarısızlığa uğramıştır. Aynı durumun tekrar etmesi olasılık dahilindedir. Hayes ve Vermeulen'e göre (2012) EES'yi oluşturmak için gereken bilgilerin toplanması, AB'ye giriş yapan yabancıların uzun kuyruklar oluşturmasını gerektirecektir. Çünkü yaklaşık 57 milyon kişinin verilerinin kaydedileceği tahmin edilmektedir. Kuyrukları azaltmak için Kayıtlı Yolcu Sistemi önerilmektedir. Amaçlanan, güvenilir bulunan yabancıların sınır geçişlerinin hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Fakat, beklemeden giriş yapacakların, Schengen ülkelerine her yıl yapılan girişlerin %4 ila 5'ini geçmeyeceği tahmin edilmektedir (Hayes ve Vermeulen, 2012).

AB'nin yukarıda kısaca ifade ettiğimiz savaş hazırlığına benzeyen önerilerinin nedenlerini anlamak önemlidir. Öncelikle ağır bir ekonomik krizin yaşandığı bir ortamda, Arap Baharı'nın bir kez daha ön plana çıkardığı "kapıda işgale hazır milyonlar" tasavurunun sıradan bir durumdan çok daha farklı koşullara işaret ettiği belirtilmelidir. Örneğin Mussilo (2011), Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Eski Yugoslavya'daki savaştan sonra, gelişebilecek kitlesel göç hareketleri dolayısıyla, Avrupa'nın demokrasi ve özgürlük getireceği düşünülen tarihi olaylar karşısında, üçüncü kez büyük korkulara kapıldığını hatırlatmaktadır. Diğer taraftan, Arap ülkelerinde yaşanan ve önemli oranda göçe yol açacağı düşünülen olaylardan sonra, AB'nin yıllar içerisinde oluşturduğu yaklaşımının kendini yeniden ürettiği görülmektedir. Dolayısıyla, Birliğin Arap Baharı sonrasında tutumunu anlamak için, önceki süreçlere ve özellikle üçüncü ülkelerle ilişkin politikasına bakılmalıdır.

Göç AB'nin dış politikasında önemli bir yer tutmaktadır (Guiraudon, 2003). AB üyesi ülkelerin yöneticilerinin bir araya gelmesini sağlayan zirvelerin sonuç bildirilerinin ilgili bölümlerinde, Avrupa'ya yönelen göç hareketleri açısından önem arzeden ülkelerle ilişkilere sıkça vurgu yapılmıştır. Avrupa Komisyonu göç hareketlerinin Birlik dış politikasının stratejik önceliklerinden biri olduğunu belirtmiştir (COM, 2006, 26 Final). 15-16 Ekim 1999'de gerçekleşen Tampere zirvesinden beri, göçle ilgili konuları AB'nin dış politikalarına ve programlarına entegre etmek için gösterdiği çabanın altını çizmiştir (COM, 2004, 0412 Final).

14-15 Aralık 2001 tarihindeki Laeken zirvesinde, göç akımlarına ilişkin yak-

laşımın AB'nin dış politikasına dahil edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve ilgili ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalanması istenmiştir. 21 ve 22 Haziran 2002'de yapılan Seville zirvesindeki tartışmalarda üçüncü ülkelerle ilişkiler önemli bir yer tutmuştur. Dönemin İspanya ve İngiltere başbakanları Aznar ve Blair'ın başını çektiği bir grup, çok sayıda kağıtsız göçmenin geldiği, fakat işbirliği konusunda istekli davranmayan ülkelere karşı yaptırımlara gidilmesi konusunda ısrarcı olmuşlardır. Söz konusu öneri çoğunluk tarafından reddedilse de (Tandonnet, 2003), yansımasını zirvede alınan kararlarda görmek mümkündür. Çünkü, yasadışı göçle mücadelede, AB'nin uluslararası planda uygun araçları kullanarak daha fazla çaba göstermesi ve soruna hedef gözeterek yaklaşması gerektiği belirtilmektedir. Göç kaynaklık eden ülkelerde ekonomik refahın artırılmasının ve göç akımlarının altında yatan nedenlerin ortadan kaldırılmasının için, ekonomik işbirliğinin, ticaretin yaygınlaştırılmasının, kalkınma yardımının ve çatışmaların önlenmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Üçüncü ülkelerle yapılacak işbirliği ve ortaklık benzeri sözleşmelere, göç akımlarının ortak bir şekilde yönetiminin ve yasadışı göç durumunda göçmenlerin geri kabulününün eklenmesi istenmektedir. Yasadışı göçle mücadelede işbirliği yapmayanlarla ilişkilerin gözden geçirilmesinin zorunlu olduğu ve işbirliğine yanaşmamalarının yakın ilişkiler kurulmayı güçleştirebileceği belirtilmektedir. Ayrıca şu tehditkar ifadelere yer verilmektedir: "Mevcut Topluluk mekanizmaları eksiksiz kullanıldığı halde başarı sağlanamaması durumunda, Konsey, oybirliğiyle, bir üçüncü ülkenin göç akımlarının müştereken yönetiminde haklı bir gerekçesi olmadan gereken işbirliğini göstermediğine karar verebilir. Böyle bir durumda, Konsey, kalkınma işbirliği hedeflerini tehlikeye sokmaksızın ve Birliğin sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmeyi de ihmal etmeden, antlaşmalarda belirlenen kurallara uygun olarak, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Avrupa Birliği'nin başka politikaları çerçevesinde tedbirler veya tutumlar benimseyebilir (BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı, 2005, 36).

AB'nin 2004'teki Lahey Programı'nda ise, göçün ve sığınmanın doğaları gereği uluslararası konular olduğu vurgulanmaktadır. Bazı fonların da kullanılarak, üçüncü ülkelerin göç yönetimi, yasadışı göçle mücadele, sınır kontrol kapasitesinin oluşturulması, belge güvenliğinin artırılması ve sınırdışı edilen göçmenlerin kabulü gibi konulardaki çabalarının destekleneceği belirtilmektedir. AB'nin ilgili ülkelerle mevcut ve gelecekteki ilişkilerine göçü tam olarak entegre etme sürecinin sürdürülmesi istenmektedir. Göç, kalkınma işbirliği ve insani yardımı birleştiren politikaların, kaynak ülkelerle ortaklık ve diyalog çerçevesinde geliştirilmesi vurgulanmaktadır. La Haye programında "göç ve iltica politikasının dış yönü" ola-

rak adlandırılan özetlemeye çalıştığımız yaklaşım, 2008 yılında 27 AB ülkesi tarafından “göç akınlarının ortak yönetimi” şeklinde ifade edilmiştir.

Zirvelerin kararlarından sonra üçüncü ülkelerle göç temelinde yürütülen bazı programlara kısaca değineceğiz. Bunlardan AENEAS’ın amacı, belirlenen ülkelerin göç akımlarını daha etkili yönetmesinin, daha doğrusu engellemesinin desteklenmesiydi (COM, 2006, 26 Final). 1997-2003 yılları arasında yeni üye ülkeler için öngörülen ve bünyesinde bir çok proje yürütülen PHARE ise hatırlanabilecek bir başka önemli programdır. Balkan ülkeleri, Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkeler ve Doğu Avrupa’ya yönelik TACİS ve MEDIA, 2002-2006 yılları arasında yürürlükte kalmıştır. Sınırların gözetlenmesi, yasadışı göçe ve insan ticaretine karşı mücadele, mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşü vb. konuları içermektedir (COM, 2006, 26 Final). Sözü ettiğimiz programlardan sonra, Avrupa Komisyonu, “tematik yaklaşım” diye nitelediği başka bir öneride bulunmuştur. Fakat kapsamı daha geniş olmasına rağmen eski yürütülen programlardan pek farklı yoktu. 2007-2013 yılları arasında hayata geçirilmesi ve çeşitli yardımların araç olarak kullanılması önerilmekteydi (COM, 2006, 26 Final).

Üçüncü ülkelerle ilişkiler çerçevesinde ele alınabilecek AB’nin Doğu ve Güney Akdeniz ülkeleri ile işbirliği ise büyük umutlarla başlamıştır. Hedef istenmeyen göçün azaltılmasıydı. Fakat, çok geçmeden, krizde olduğu tespitleri yapılmıştır. Ayrıca Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelerle yapılan serbest ticaret anlaşmalarının, göçe eğilimi azaltmak açısından yetersiz kaldığı saptanmıştır (Dumont ve Garson, 2002). Göç alan ülkelerin, göçmenlere sınırlarını kapatırken, ticari değişim açısından açıklık istediğini belirten Tapinos (1994), göçün alternatifi olarak düşünülen bu bakışın, bir düzenleyici mekanizma şeklinde ancak çok uzun süreçte işleyebileceği görüşündedir.

AB’nin Akdeniz ülkeleriyle göç alanında geliştirmeye çalıştığı ilişkiler çerçevesinde Komşuluk Politikası olarak adlandırılan süreç, 2003 yılında Avrupa Komisyonu tarafından başlatılmıştır. İlk başlarda daha “liberal” bir tutum söz konusuydu. Kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı temel hedefleri arasındaydı. Fakat, özellikle 2005’ten sonra, serbest dolaşım hedefinden uzaklaşmıştır. Hakim olan güvenlik temelli yaklaşım çerçevesinde, kaynak ülkelere baskı yapılması, insan ticaretinin ve terörün engellenmesi, polis ve adli işbirliği gibi konular öne çıkmıştır (Migreurop, 2009). 2005 Aralık’ında AB Konseyi’nde belirlenen “dengeli, genel ve tutarlı yaklaşım” çerçevesinde, üçüncü ülkelerle işbirliğinin önemli ayaklarından biri, sınırlardan göçmen girişini engellemek, diğeri ise AB’ye ulaşabilen göçmenlerin ülkelere ya da geçiş yaptıkları ülkelere birine dönüşünü sağlamak olarak belirlenmiştir.

Konuya öne çıkan Libya örneği üzerinden daha yakından bakmak yararlı olacaktır. Komşuluk politikası çerçevesinde geliştirilmesi düşünülen işbirliğini ilerletmek için Avrupa Komisyonu, 2003 ve 2004’de bu ülkeye yaptığı ziyaretlerden sonra, açık insan hakları ihlallerinin altını çizmiş ve göçmenlerin sınırdışı edilmesine ilişkin usullere dair hiçbir bilgi edinemediğini ifade etmişti (Migreurop, 2006). Fakat Avrupa Parlamentosu’nun ve birçok sivil toplum kuruluşunun uyarılarına rağmen Libya’yla işbirliğine devam edilmiş ve öncelik sınırların kontrolüne ve gözetilmesine verilmiştir. Eleştirilere karşı ileri sürülen gerekçelerden biri, Afrika’dan Avrupa’ya geçişler sırasında yaşanan ölümlerin önüne geçmektir. Fakat Hamood’un (2008) çalışmasında aktardığı Libya’da bulunmuş göçmenlerin tanıklıkları ve akademik çalışmalar ifade edilenleri yalanlar niteliktedir. Birçok zorluğa katlanarak Libya’ya varan ve oradaki koşullara dayanamayan göçmenler, Avrupa’ya varabilmek için hayatlarını daha fazla tehlikeye atmaktadır. Ayrıca, sözkonusu yazar, AB’nin söylem düzeyinde geliştirdiği “global yaklaşım”la insan haklarını hiçe sayan pratiği arasındaki açının altını çizmektedir (Hamood, 2008).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin kararı ile gerçekleştirilen 2011 yılındaki askeri müdahale sonrasında, Kaddafi işbirliğine son verdiğini duyurmuş ve AB ülkelerini sınırları açmakla tehdit etmiştir. Arkasından yaklaşık 30 000 göçmen İtalya ve Malta’ya ulaşmıştır. Fakat geneli üzerinden bakıldığında, Libya’dan Avrupa’ya 1990’dan beri gelenlerin buradaki göçmenlerin %2’sini oluşturduğu tamin edilmektedir. Ayrıca NATO müdahalesi sonrasında Avrupa’ya yönelenlerin çoğunlukla sığınmacılardan, başka bir ifadeyle uluslararası hukuka göre korunması gereken kişilerden oluştuğu unutulmamalıdır (Abdelfattah, 2011).

Kısaca gelişimini vermeye çalıştığımız üçüncü ülkelere ilişkin politikayı anlamaya yardım eden önemli bir kavram göçün kontrolünün dışsallaştırılmasıdır (externalization of migration control). Kaynak ve/veya transit durumdaki ülkelerin Birlik tarafından sınır koruyucularına dönüştürülmesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Morice’e göre (2010) dışsallaştırmanın üç ayağı bulunmaktadır. Birincisi sınır kontrollerinin delokalizasyonu olarak ifade edilebilir. Sınırlarla ilgili ilk akla gelen Frontex, AB’nin göç politikasını dışsallaştırmasının sembolü haline gelmiştir. Önceki süreçte ise göçün engellenmesi konusunda uzman kişilerden oluşan bir ağın (Immigration Liaison Officers’ Network) Avrupa’ya göçe kaynaklık eden ya da transit durumdaki Türkiye gibi ‘acemi’ ülkelere “yerinde yardım” götürmesi sağlanmıştır.

Göçün dışsallaştırılmasının ikinci ayağı ve “anahtar elemanı” (Morice ve Rodier, 2010) imzacı ülkelere verilen rüşvetlerle imzalanmaları kolaylaştırılan geri kabul anlaşmalarıdır. Aslında, uluslararası kamu hukukunda, devletleri, başka ülke vatandaşlarını topraklarına kabul etmeye zorlayan bir kural bulunmamaktadır

(Berger, 2000). Durumun farkında olan AB, konuyu ikili anlaşmalar çerçevesinde çözmek istemektedir. Bu doğrultudaki çabası ise nispeten eskiye dayanmaktadır. Bakanlar Konseyi 24 Temmuz 1995'te geri kabul anlaşmalarının nasıl yapılması gerektiği ve içeriği üzerine bir tavsiye kararı almış, kararda yapılacak anlaşmalarda ve yürütülecek geri kabul işlemlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır.

Ayrı olarak imzalanan anlaşmalarla ya da çeşitli anlaşmalara konulan maddelerde, imzacı ülkeler kendi vatandaşlarını ve topraklarından geçerek AB'ye giren üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğü altına girmektedir. Bir başka ifadeyle böyle bir anlaşmanın tarafı olan bir ülkeye, vatandaşı olmamasına rağmen, topraklarından geçerek AB üyesi bir ülkenin toprağına girdiği kanıtlanan kişiler de iade edilebilmektedir. Elbetteki, tersi de teorik olarak mümkündür. Fakat pratikte böyle bir şeyin yaşanması çok da mümkün değildir. Yaşansa bile geri kabul anlaşmasının imzalanmasındaki asıl amaç AB'nin istemediği göçmenleri kolaylıkla sınırdışı edebilmesidir.

Dışsallaştırmayı başkaları gibi taşeronluğa benzeten Morice (2010), üçüncü ayağının kontrollerin özelleştirilmesi olduğunu ifade etmektedir. 2001 tarihli bir direktifle göçmenlerin izinsiz girişini engelleyemeyen taşıyıcılara "ulaşım araçlarının sorumluluğu" çerçevesinde yüklü para cezaları (carriers sanctions) öngörülmüştür (Migreurop, 2011; Withol de Wenden, 2011). Yukarıda değindiğimiz, göçmenlere yardım ettiği için cezalandırılan Tunuslu balıkçılar ve benzeri örnekler bu çerçevede değerlendirilebilir.

Göçün kontrolünün dışsallaştırılmasına, süreç içerisinde azalma eğilimi gösterse de, yoğun bir kalkınma söylemi eşlik etmektedir. Özetle, AB, kalkınma temeline önerdiği alternatiflerle, istemeyen göçün temel nedenlerini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (COM, 2005, 621 Final). Aslında, söylenenler, daha genel planda sürdürülen göç ve kalkınma tartışmasının bir parçasıdır ve özellikle ekonomistleri eskiden beri meşgul eden bir konudur (Condamines, 1994). Bir üretim faktörü olarak işgücünün, nerede daha fazla ücret alacaksa oraya yöneleceği ifade edilmektedir. Fakat göç ve kalkınma arasındaki bağ sanıldığından daha az mekaniktir ve çok daha komplekstir. Dahası, kalkınma bir göç politikası olarak kullanılmasının sınırları olduğunun altı çizilmektedir (Ghosh, 1992).

Bazı yazarlara göre ise kalkınmanın göçü durduracağı varsayımı yanlıştır. En azından ilk başlarda, kalkınma süreci göçü azaltmamaktadır. Çünkü eski sistem artık ve yeni sistem ise henüz çalışmamaktadır. Geçiş sürecinde insanlar şanslarını başka yerde deneme eğilimine girmektedirler. Dolayısıyla, kalkınma yardımlarının göçü durdurmasının beklenmemelidir (Terray, 2002). Göçe kay-

naklılık eden bölgelerin kalkındırılması ile göçün biteceğini düşünmenin yanlış olduğunu ifade eden yazarlardan biri olan Massiah (2005), "Kalkınmak göç akımlarının azalmasına olanak verir mi?" sorusuna "Uzun vadede evet, kısa vadede hayır!" yanıtını vermektedir. Çünkü kırsal bölgelerde sosyal ilişkilerin alt-üst oluşu göçe yol açmaktadır. Ancak uzun süre sonra, demografik geçiş ve verimliliğin artması ile birlikte göç azalabilir ve hatta bazen durum tersine dönebilir (Massiah, 2005, 318).

Elbette göç ve kalkınma arasındaki ilişkiyi ayrıntılarıyla tartışabilecek durumda değiliz. Ama, yukarıda aktarılanlarda da olduğu gibi, konuya ilişkin değerlendirmelerin pekçoğunda kalkınmaya ilişkin ortak bazı ön kabullerin bulunduğu görmek zor değildir. Kaynak ülkenin kalkınmadığı, kabul ülkesi ise kalkındığı ve zengin olduğu varsayılmaktadır. Kaynak ülkenin kalkınmamışlığı bir gecikmişlik ve geçici bir durum olarak düşünülmektedir. Gecikmişlikten dolayı oluşan ara kapanınca göç hareketleri duracak ve hatta tersine de dönebilecektir. Fakat sözü edilen sürecin somut olarak yaşanabilmesinden bağımsız olarak, hedefi tanımlı bir kalkınma süreci kavrayışı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, göç bir problem olarak algılanmakta ve göç alan ülkeye benzeşme süreci şeklinde tasarlanan kalkınma hedeflenen düzeye ulaştığı aşamada ortadan kalkacağı varsayılmaktadır.

Göçün kontrolünün dışsallaştırılması somutunda konuya bakan Morice (2010), kalkınma söylemi etrafında geliştirilen politikalarda, ülkeler arasındaki eşitsizliklerin yok sayıldığının altını çizmektedir. Karşılıklı bir dayanışma varsayımı üzerinden, gerek göç alan ve gerekse de göçe kaynaklık eden ülkelerin çıkarlarının aynı olduğu sanısı yaratılmak istenmektedir. Karşılıklı sorumlulukların paylaşmasından bahsedilse de, havuç görevi gören finansal yardımlar temel araçlardan birini oluşturmaktadır. Eğer ilgili ülke belirlenen hedefleri gerçekleştirirse, yardıma devam edimekte, aksi halde azaltılmakta ya da kesilmektedir (Migreurop, 2009).

Göç ve kalkınma konulu çok sayıda Güney ülkesini ve AB'yi bir araya getiren uluslararası toplantılara bakıldığında, hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, sınır güvenliği sorunlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Öngörülen önlemlerin çok büyük çoğunluğu ve finansman desteklerinin esası, yasadışı göçle mücadelede dairedir. Ayrıca AB'nin dayatmaları sonucunda Senegal, Cezayir ve Fas gibi ülkelerde, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde herkesin ülkesinden ayrılma hakkı olduğunu belirtmesine rağmen, göç etmek suç olarak tanımlanmıştır (Migreurop, 2009).²¹ 2008'de işbirliğinin düzeyi Birlik tarafından "ileri" olarak

21 Bu durum XVII. ve XVIII. yüzyıllarda çeşitli Avrupa ülkelerinde baskın olan, göç etmenin yasaklanmasını hatırlatmaktadır. Sözü edilen dönemde hakim olan merkantilizm insan faktö-

görölüp ödüllendirilen Fas üzerinden, dışsallaştırmanın bazı somut sonuçlarına dair iki örnek verilebilir. 2005 Sonbahar'ında İspanya'ya geçmek isteyen 20 kadar göçmen, Faslı kolluk kuvvetlerinin mermileri ya da yüksekten düşme sonucunda hayatlarını kaybetmiştir. 28 Nisan 2008'de ise, Fas'ın kuzeydoğusunda bulunan Al-Hoceima açıklarında, dördü çocuk 30 kadar insan şişme botlarının bu ülke kolluk kuvvetleri tarafından patlatılması sonucunda boğulmuştur (Morice ve Rodier, 2010).

5- Sonuç yerine

Arap Baharı diye adlandırılan birbirinden pek çok farklılık arzeden toplumsal olaylar karşısında, AB'nin ve üyesi çeşitli ülkelerin ilk tepkisi, on yıllardır istikrar aradıkları bölgenin belklenmedik bir şekilde alt-üst olması karşısında affallamak oldu. Afallamayı çok geçmeden "demokrasi için" ayağa kalkanların alkışlanması izledi. Çok geçmeden kaygı ve korkuları ortaya çıktığı gözlemlendi: kapıda bekleyen yüzbinlerce göçmen tarafından işgal korkusu. Sayıları kalkışmaların neden olduğu göç hareketleriyle karşılaştırıldığında oldukça sınırlı kalsa da, çoğunluğu Tunuslu olan on binlerce göçmenin Lampedusa gibi küçük bir adaya toplu varışları kaygı ve korkuları tetikledi. Olayın Avrupa ülkelerinin medyasında günlerce dolaşımda kalan görüntülerine güvenlik temelli bir söylem eşlik etti. Göçmenlerin toplu şekilde varışları İtalya ve Fransa gibi önde gelen iki AB üyesi arasında, daha sonra Birlik düzeyine de yansıyan, sorunlar yarattı. Fakat bu tarz iç çatışmalara rağmen, AB ve üyesi ülkelerin Arap Baharı'nın yarattığı yada yaratabileceği göç hareketlerine ilişkin tutumu aynıydı: kendinden uzak tutmak, girmeye çalışanları engellemek ve girebilenleri sınır dışı etmek.

Arap yarımadasındaki toplumsal kalkışmaların AB ve üyesi ülkelerde göçe dair yarattığı kaygıların nedenlerinden biri de kontrollerin dışsallaştırılması olarak adlandırılan AB politikasının, en azından bir süreliğine, infilak etmesidir. Yılları bulan bir sürecin üzerine bina edilen politika, AB'nin kendisine yönelen göç hareketlerini sınırlarına varmadan engelle(t)mesi şeklinde özetlenebilir. Haklı olarak taşeronlaştırmaya benzetilmektedir. Çünkü yapılan anlaşmalar çerçevesinde ve/veya verilen rüşvetler karşılığında, ilgili bazı ülkeler AB'ye yönelen göç hareketlerini çeşitli şekillerde engellemeyi üstlendiler. Dahası, AB ülkelerinin geri gönderdiği vatandaşlarını ve üçüncü ülke vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğü al-

rünü zenginliği artırmanın bir aracı olarak gördüğünden, ilgili ülkeler göç etme yasağını ihlal edenlere ölüme varan cezalar verebilmekteydi. Elbette ki günümüz Avrupa'sında böyle bir uygulamadan bahsetmek bile garip görünecektir. Fakat, diğer taraftan, AB'nin rüşvetleri ve baskıları ile, bazı Afrika ülkelerinde "yasadışı göç etmek" suç haline getirilmektedir.

tına girdiler. Ne yazık ki, devrim olarak adlandırılan süreçler sonrasında iktidara gelen yeni rejimler, Kaddafi ve Bin Ali gibi haleflerinin izinden gitmekten geri durmadılar.

Oysaki, Arap Baharı'nın, Avrupa ülkelerine, komşularıyla eşitler arası ilişkiler geliştirmeleri açısından görülmemiş bir fırsat sunduğu belirtilmiştir. Göçe ilişkin olanları da içeren bir tarzda geçmişte yapılan hataların telafisi için bu fırsatın değerlendirilmesi temenni edilmişti (Fargues, 2011). Ne yazık ki, aradan geçen sürede ifade edilen beklentinin gerçekleşmesinden oldukça uzağız. Aksine, sayısız göçmenin hayatına mal olan, AB'nin ve üyesi ülkelerin engelleyici, baskıcı ve (söyleminin tersine) insan haklarını hiçe sayan göç politikaları yerli yerinde durmaktadır. Üçüncü ülkelerle kurulan taşaroluğa benzer ilişki de yenilenerek devam etmektedir. Başka bir deyişle söylemek gerekirse "Batı cephesinde yeni bir şey yok"!

Elbette ki bu tespitin Arap Baharı'nın en önemli sonuçlarından birini unutturmaması gerekir. Durağan bir durum arz eden ve boğucu ortamıyla değişim ümitlerini dahi filizlenmeden kurutabilen toplumlarda bile, dipte biriken "enerjinin" kendini beklenmeyen biçimlerde açığa vurması mümkündür. Tunus ve Mısır örneklerinde olduğu gibi, onyılları bulan diktatörlükler bir anda alaşağı edilebilmektedir. Kısacası, 'Batı cephesinde' göçe ilişkin yaklaşım açısından esasta yeni birşeyin olmadığı tespiti, olamayacağını söylemiyor. Aksi yönde konuşmak, göç etmek isterken, hayatlarını yitiren binlerce insana, hergün yenilerinin eklenmesinin kabulü anlamına gelmez mi?

Yukarıda ifade edilenler, Türkiye'de AB etrafında sürdürülen kadim tartışmaya ilgisiz görünebilir. Öyle olmadığını gösteren başka sorularla bitirelim. AB tartışılırken ölüme terkedilen binlerce göçmenin neyi anlattığı üzerine de düşünmek gerekmiyor mu? Sokaklara dökülen Arap gençlerini ölüme terkedene, hapsedene ya da sınırdışı eden Avrupa ülkeleri, aday ülke Türkiye'nin "çocukları"na aynı muameleyi reva görmez mi, ya da görmüyor mu? Yoksa AB ülkelerinin istemediği göçmenleri Türkiye'ye sınırdışı etmesinin önünü açan, imzalanma aşamasındaki geri kabul anlaşmasının²² karşılığı olarak önerilen, "tuzu kurular" için "vize rüşveti"ni kabul etmek tek seçenek midir?

22 Anlaşmanın görüşmelerini Türkiye adına yürüten Egemen Bağış, bir yönüyle, söylemini Türkiyelilerin vize kuyruklarında çektiği çilenin üzerine kurmuş görünüyor: "Vizesiz Avrupa bize anamızın ak sütü kadar helaldir". Fakat tutumu, Kaddafi'nin göç konusunda yukarıda kısaca değindiğimiz tutumuna çok beziyor. Böyle olup olmadığına, okuyup kendiniz karar verin: "Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanmasını istiyorlar. Ben de 'ne kadar ekmek ne kadar

Kaynaklar

- Abdelfattah, Dina (2011) Impact of Arab Revolts on Migration, San Dometico di Fiesola: European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Anderson, Perry (2011) On the Concatenation in the Arab World (Editorial), *New Left Review*, Sayı: 68, ss.: 5-15.
- Belluati, Marinella (2012) Les médias italiens et l'affaire des migrants tunisiens à la frontière française, *Migrations Société*, Cilt : 124, Sayı : 140, ss.: 265-276.
- Berger, Nathalie (2000) La politique européenne d'asile et d'immigration, Brüksel: Bruylant.
- BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı (2005) İltica ve Göç mevzuatı, Ankara.
- Bonfiglio, Ayla (2012) The Arab Spring And Beyond, Oxford Üniversitesi tarafından 20 Mart 2012'de düzenlenen toplantıda konuşulanları özetleyen rapor, <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/the-arab-spring-and-beyond-final-report>, erişim: 13 Temmuz 2012.
- COM, 2004, 0412 Final : Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Study on the links between legal and illegal migration.
- COM, 2005, 621 Final: Communication de la Commission au Conseil et au Parlement européen, Priorités d'action en vue de relever les défis liés aux migrations: Première étape du processus de suivi de Hampton Court.
- COM, 2008, 68 final : Communication de la Commission au Parlement européen, au Conseil, Au Comité économique et social européen et au Comité des régions. Examen de la création d'un système européen de surveillance des frontières.
- Condamines, Charles (1994) "Migrations et coopérations internationales", *Migrations et société*, Cilt: 6, Sayı: 32, ss.: 37-41.
- Council of The European Union (2012) Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Concil. Establishing the European Border Surveillance System (2011/0427 (COD)).
- Dumont, Jean-Cristophe ve Garson, Jean-Pierre (2002) "Migration et échange international", *Cahiers français*, Sayı: 107, ss.: 31-38.
- Fargues, Philippe (2011) Voice after Exit: Revolution and Migration in the Arab World, *Migration Information Source*, <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=839>, erişim: 22 Haziran 2012.

köfte' diyerek bu isteklerine karşılık verdim. Bu konuda AB bize ne kadar destek verirlerse o kadar kaçakları engelleriz. Hali hazırda zaten yılda 70 bin kişiyi engelliyoruz. Ancak geri kabul anlaşmasını imzalayınca bu rakam daha iki katına çıkacaktır. Bu insanların engellenmesi bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılmakta, ülkelerine gönderilmesi için belirli bir maliyet gerektirmektedir. Bu konuda ne kadar destek alırsak o kadar, engelleriz?" (Bağış: 'AB'den ne kadar destek görürsek o kadar kaçak göçmeni engelleriz', 25 Haziran 2012, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/article/bagis-abden-ne-kadar-destek-gorursek-o-kadar-kacak-gocmeni-engelleriz-025601>, erişim: 05 Temmuz 2012).

- Ghosh, Bimal (1992) "Mouvements migratoires des pays d'Europe centrale et orientale vers l'Europe occidentale", De l'Oural vers l'Atlantique La nouvelle donne migratoire, Srasbourg: Conseil de l'Europe, ss.: 155-198.
- Guiraudon, Virginie (2003) "La politique européenne d'immigration après le Traité d'Amsterdam", Migrations et société, Cilt: 15, Sayı: 87-88, ss.: 129-141.
- Hamood, Sara (2008) "EU-Libya Cooperation on Migration: A Raw Deal for Refugees and Migrants?", Journal of Refugee Studies, Cilt 21, Sayı: 1, ss.: 19-42.
- Hayes, Ben ve Vermeulen, Mathias (2012) Borderline EU Border Surveillance Initiatives. An Assessment of the Costs and Its Impact on Fundamental Rights, Berlin: Heinrich Böll Stiftung.
- International Organization for Migration (2010) Intra-regional Labour Mobility in the Arab World, Kahire: International Organization for Migration.
- Massiah, Gustav (2005) "Migration, coopération et développement", Cahiers genre et développement, Sayı: 5, ss. 317-323.
- Migreurop (2006) Guerre aux migrants. Le livre noir de Ceuta et Melilla, Paris: Migreurop.
- Migreurop (2009) Atlas des migrants en Europe Géographie critique des politiques migratoires, Olivier Clochard (Ed.), Paris. Armand Colin.
- Migreurop (2011) Aux bords de l'Europe. L'externalisation des contrôles migratoires, 2010-2011 raporu, Paris: Migreurop.
- Morice, Alain (2010) De rutilitarisme migratoire à l'externalisation des frontières. L'union européenne face aux « pays tiers » : guerre et paix sur le front de la migration, (içinde) Caloz-Tschopp, Marie-Claire (Ed.) Résister dans le travail et dans la migration, Colère, courage et création politique, Cilt: 5, ss. 157-173.
- Morice, Alain ve Rodier, Claire (2010) Comment l'Union européenne enferme ses voisins, Le monde diplomatique, Haziran sayısı, ss.: 15-16.
- Musillo, Italo (2011) Printemps arabes et flux migratoires. Ebauche d'anayse du discours médiatisé en Europe, Document de Travail/Working Papers, European Sociological Association 10. Konferansı, 7-10 Eylül 2011.
- Parlorama (2012) The four seasons of the "Arab Spring" How EU institutions dealt with the Arab Spring in 2011, http://www.parlorama.eu/wp-content/uploads/2012/02/Parlorama_Arab-Spring-2011_analyse-finale_en.pdf, erişim: 13 Haziran 2012.
- Perrin, Delphine (2011) Arab Revolts and Migration: Behind the Mediterranean Wall, the Unity of Europe, Culture and Society, ss.: 283-286.
- Talbi, Alaa (2012) Les migrants tunisiens disparus (Nicolas Haeringer tarafından yapılan görüşme), Mouvements, Sayı: 70, ss.: 149-151.
- Tandonnet, Maxime (2003) Migrations. La nouvelle vague, Paris: L'Harmattan.
- Tapinos, Georges P. (1994) Libre-échange et migration internationale au Magreb, Paris: Fondation nationales des Sciences politiques.
- Terray, Emmanuel (2002) "Sans-papiers, questions pour comprendre", röportaj, Archipel, Sayı: 92, <http://www.forumcivique.org/fr/articles/sans-papiers-questions-pour-comprendre>, erişim : 13 Temmuz 2012.

- Withol de Wenden, Catherine (2011) Les enjeux fondamentaux du renvoi des étrangers dans une perspective européenne et internationale, in Amarelle, Cesla et Nguyen Son Minh (Eds.) Les renvois et leur exécution, Bern: Stämpfli, ss.: 13-23.
- Withol de Wenden, Catherine (2012) La frontière dans les relations internationales : les révolutions arabes et le contentieux franco-italien à propos de Shengen, Migrations Société, Cilt: 124, Sayı: 140, ss.: 277-284.